

У «Рідному краї» про «Рідний край»

РІДНИЙ КРАЙ

Часопись політична, економічна, літературна і наукова.

← ВИХОДИТЬ РАЗ НА ТИЖДЕНЬ У ПОЛТАВІ. →

РІК ПЕРШИЙ.

Число 46.

17 грудня (ноября) 1906 року

Передплата приймається у Полтаві в конторі «Рідного Краю» на Протопоповській ул., будинок Оксюзю № 41, біля поштово-телег. контори. Передплата на рік 3 карбованці, на 1/2 року 1 карб. 80 коп., на місяць 35 коп., з пересилкою; окреме число 8 коп. За кордон на рік 5 кар.

Листи і рукописи треба засилати по адресі: Полтава Редакція «Рідного Краю» Протопоповська ул., будинок Оксюзю, № 41, біля поштово-телеграфної контори.

Ніна Степаненко

«РІДНИЙ КРАЙ» ПРО ТЕАТРАЛЬНУ ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ (КІНЕЦЬ ХІХ – ПОЧАТОК ХХ СТОЛІТТЯ)

Часопись «Рідний край» ретельно фіксував політичні, економічні, культурні й інші важливі події періоду 1905–1916 рр., коли, часто долаючи перешкоди, приходив до свого читача. Тижневик уміщував чимало цінної й цікавої інформації, що стосувалася минулого нашого народу. На сторінках цього важливого на той час видання з'являлися публікації про театральну діяльність. Відзначимо, зо-

Товариство акторів, очолюване М. А. Кропивницьким, що виставою «Наталка-Полтавка» за І. П. Котляревським поклато початок українському класичному професійному театру. 1882 р., Єлисаветград

крема, такі праці: Зозуля. Український театр [1906. – Число 40. – С. 9–10]; М. Д. [Микола Дмитрієв]. Український театр [1906. – Число 39. – С. 8]; Ашкарєнко Гр. Спомин про першу українську трупу [1908. – Число 15. – С. 12–14]; Новицький М. Наш театр на чужині [1908. – Число 18. – С. 12]; редакційна замітка «Марія Заньковецька» [1908. – Число 35. – С. 13–14]; Пчілка Олена. Для української сцени [1908. – Число 8. – С. 10–11]; Сторонній. Український театр у Києві [1911. – Число 22. – С. 21–22]. Інтерес до українського театру виявляли й інші друковані органи, що було не випадковим, оскільки в останні десятиліття ХІХ віку активізувався розвиток нашого сценічного мистецтва і драматургії. У містах та селах ширилися аматорські гуртки – провісники професійного національного театру. Нелегкий розвиток українського театру і драматургії досить повно та об'єктивно схарактеризував Іван Франко. «Українська трупа, – писав він, – мусила виставляти тільки оригінальні українські штуки з сучасного людського життя. Ані перекладних штук, ані історичних, ані таких, де б виступали і по-українськи говорили інтелігентні люди, їй невільно було виставляти. І ось під тиском сих цензурних

вимог постала наша людова драма...” [Франко Іван. Про театр і драматургію. – К.: Видво АН УРСР, 1957. – С. 109–110]. Іван Якович сказав своє ваговите слово і про основних репрезентантів “людової драми” – Михайла Старицького, Марка Кропивницького, Івана Тобілевича (Карпенка-Карого), які “зложили першу українську трупу, котрої головними оздобами стали <...> звісні широко артисти Садовський і Саксаганський, надто пані Заньковецька і Затиркевич... Гра українських артистів, то не була дилетантська імпровізація, але здобуток сумлінних студій, глибокого знання українського народу, освітленого інтуїцією великих талантів” [Франко Іван. Цит. праця. – С. 109].

Бурхливий розвиток театру вимагав нового репертуару. Українська драматургія зі стану спокою, у якому вона тривалий час перебувала, перейшла в активний стан – росла кількісно і якісно. Досить назвати п’єси Івана Карпенка-Карого (“Бурлака” – 1883 р., “Бондарівна” – 1884 р., “Наймичка” – 1886 р., “Безталанна” – 1886 р.), Марка Кропивницького (“Доки сонце зійде, роса очі виїсть” – 1882 р., “Глитай, або ж Павук” – 1882 р., “Олеся” – 1891 р.), Михайла Старицького (“Не судилось” – 1881 р., “Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці” – 1890 р.), Панаса Мирного (“Лимерівна” – 1883 р.). Великою проблемою на той час було надрукувати драму, комедію чи трагедію. “Рідний край” протягом 1906–1915 рр. опублікував низку драматичних творів: Михайло Кропивницький. Скрутна доба [1906. – Число 29. – С. 9–13]; Українка Леся. В катакомбах [1906. – Число 19. – С. 2–8], Йоганна, жінка Хусова [1909. – Число 32. – С. 4–11; Число 33. – С. 5–10], Боярина [1914. – Число 1. – С. 4–14; Число 2. – С. 2–5; Число 3. – С. 1–7; Число 4. – С. 1–7; Число 5. – С. 1–6]; Микола Глек. Оксана [1907. – Число 18. – С. 7–12]; Горюн М. Самотність [1908. – Число 13. – С. 7–11]; Кашенко Андріян. По закону [1908. – Число 27. – С. 6–12; Число 28. – С. 8–12]; Левченко Г. На межі [1908. – Число 38. – С. 8–12]; Пчілка Олена. Світова річ [1908. – Число 30. – С. 5–13; Число 31. – С. 6–11; Число 32. – С. 7–11; Число 33. – С. 4–12; Число 35. – С. 8–13], Згуба [1915. – Число 1. – С. 3–11]; Волдський А. На бідного Макара [1909. – Число 44. – С. 7–12; Число 45. – С. 7–13; Число 46. – С. 6–8; Число 47. – С. 11–14]; Олесь Олександр. По дорозі в казку [1909. – Число 40. – С. 7–12; Число 41. – С. 8–19; Число 42. – С. 5–9]; Сулима Тетяна. На іменинах [1909. – Число 5. – С. 7–12; Число 6. – С. 9–12]; Пилипович М. Безпартійний [1910–1911. – Число 1. – С. 11–22]. З’явилися

в тижневику й переклади драматичних творів, здійснені невтомною Оленою Пчілкою: Гоголь Микола. Одруження [1909. – Число 25. – С. 5–9; Число 26. – С. 5–7; Число 27. – С. 5–9; Число 28. – С. 4–8; Число 29. – С. 5–10]; Словацький Юліш. Лілля Венета [1909. – Число 36. – С. 10–12]. Отже, і “Рідний край” зіграв свою роль у розвитку української драми, у тому, аби вона потрапила на сцену, знайшла свого поціновувача і просвітила його.

Брати Тобілевичі. Зліва направо: М. Садовський, І. Карпенко-Карий, П. Саксаганський.

Що ж до самих публікацій у часопису, присвячених українському театрові, то вони тематично неоднорідні. Так, у двох статтях за 1906 рік з однаковою назвою – “Український театр” – ідеться про перебування трупи Миколи Садовського в Полтаві і трупи Панаса Саксаганського в Катеринославі. Автор однієї з них – Микола Дмитрієв – повідомляє, що полтавцям випало щастя переглянути “ріжноманітний репертуар” української трупи Садовського: жартівливу і веселу п’єсу Любові Яновської “Лісова квітка”, безсмертну “Наталку Полтавку” Івана Котляревського, тяжку драму “Наймичка” Івана Карпенка-Карого, а також інші п’єси цього митця – “Хазяїн”, “Розумний і дурень”, “Суєта”. Автор публікації, про яку говориться, високо оцінює діяльність гастролерів. Він, зокрема,

наголошує, що на очах життя артистичного гуртка кріпне і шириться, що “кожен день дає все нові й нові докази такого суспільного розвою”. У цьому найбільша заслуга “батька <...> трупи” “невсипущого трудівника і славного артиста” Миколи Садовського, який згуртував навколо себе великі таланти: Г. Борисоглібська, О. Полянська, І. Мар’яненко, С. Паньківський, М. Вільшанський, І. Ковалевський, Ю. Милович, О. Певний, О. Герцик, М. Мінченко, Г. Ніжинська, Г. Герсіянова, М. Хуторна та ін. Микола Садовський, завершує свою статтю Дмитрієв, – не тільки неперевершений артист, а й талановитий організатор, вихователь молодих сил, “що має велике значіння для життя усього українського театру”.

В іншій статті, яку підготував Зозуля, що має ще й другу, конкретнішу, назву – “З приводу відносин української інтелігенції до українського театру”, тепле слово сказане про “українських артистів під орудою Саксаганського”, передусім Івана Карпенка-Карого, Липіцької. Її автор досить удаło характеризує п’єсу Карпенка-Карого “Суєта”, де виразно змальовано “все безладдя життя нашої інтелігенції, яка виходе з села, випиває всі його соки, а потім кидає його в темноті, без лікаря, без вчителя, без адвоката, без вченого агронома”. Критик закріпив ще одну дуже важливу деталь: новостворена інтелігенція, котру представляють у творі діти Барильченка, соромиться своїх батьків, свого роду. Це вже трагедія не окремих людей, а цілого народу. З боєм повідомлено в розглядуваній публікації про те, що катеринославці не попросилися як належить із прекрасним товариством Саксаганського, не привітали артистів ні адресом, ні щирим словом. Кинуті докір інтелігенції, яка не вбачає в театрі потужного духовного чинника, закликає “українських артистів і українських інтелігентів <...> йти на зустріч одні другим, допомагати і підтримувати одні других, робити спільно на полі культурної праці”.

Чи не найгучніше звучить роздум пана Зозулі про місію театру, про його зв’язок із “Просвітою”, яка має своєю діяльністю “сприяти культурно-національному розвитку українського народу”, адже в них спільне завдання: “український театр повинен робити те саме велике діло розвитку народу, яке є й метою “Просвіти”. І треба, щоб між ними були найтісніші, найблизші відносини”. Театр повинен не лише нести красу людям, дарувати миті прекрасного, а й бути живою джерелом українсько-громадського національного життя. Дописувач тижневика Зозуля за-

вершує свою замітку мудрими словами, які є винятково актуальними й сьогодні й до яких треба прислуховуватися нам, якщо хочемо зробити велику справу для себе й для наших нащадків: “Хай пам’ятають усі українські діячі, що у єднанні – сила і що тільки спільною роботою можна досягти своєї мети і вивести свій люд на шлях культурного життя”.

М. К. Заньковецька в ролі Тетяни в п’єсі Карпенка-Карого “Бондарівна”. 1886 р.

Не обійдено увагою в “Рідному краї” і володарку української сцени Марію Костянтинівну Заньковецьку. Змістовною і водночас зворушливою є стаття “Марія Заньковецька”, присвячена 25-літньому ювілеєві творчої діяльності мисткині. З цієї публікації читач дізнається про життєвий шлях артистки, про велич її таланту. Дворянка з походження, яка народилася й виросла в селі Заньках, що на Чернігівщині, свій хист гартувала ще з юних років, коли грала в п’єсах, які ставилися в пансіоні для розваги учениць. Нестримно поривалася вона до сцени й тоді, коли навчалася в гімназії. 1877 рік став особливим у творчій долі Марії: оселившись у Бандерах, вона познайомилася з Садовським, а в парі вони створили гурток із місцевих офіцерів, що почав ставити українські п’єси. Живою легендою, царицею мистецтва Заньковецьку називали вже тоді, коли вона ввійшла до

русько-української трупи, що гастролювала в Києві й до якої входили Садовський, Кропивницький та інші актори. Марія Костянтинівна, мов магніт, причаровувала всіх без винятку глядачів, коли грала спочатку в товаристві Садовського, згодом – у товаристві Кропивницького, а ще згодом – знов у Садовського. Автори статті називають Марію Заньковецьку велетнем і талантом, який “розвернув перед публікою давні риси простоти і художництва”, “незмірним талантом”, “талантом величезним, незрівнянним”, “найкоштовнішим самоцвітом, що утворила на своєму лоні Україна”, “талантом першорядним, талантом рідкостним”, яким “Україна може пишатися перед цілим артистичним світом”. Феномен Заньковецької в тому, що вона потужно самоствердилася як актриса без жодної допомоги, “прийшла на українську сцену, не зазнавши ніякої театральної школи, не мавши перед очима зразків, утворених на українській сцені поперед неї”. Викликає захоплення патріотизм цієї жінки: вона не перейшла “на руську сцену”, яка б принесла їй ширшу славу, ще більше визнання, а залишилася вірною українському театрові, рідному слову. Театрові вона надавала “сили, слави і, в гурті з іншими талановитими артистами, поставила його на таку височінь, що він тепер має змогу стати поруч з театром всесвітнім”; українське ж слово вона захищала від жорстоких утисків, “своїм незмірним талантом оживляла” його, “виявляла <...> в живій, прекрасній постаті”... За 1908 рік у тижневику вміщено ще одну коротеньку замітку – “Ушанування Марії Заньковецької (XXV літ величної праці)” – “зірки української, що сяє на українським небі 25 літ”. Автор її відповідає про мистецький вечір у театрі київського “Товариства грамотності”, на якому віншували велику артистку, що грала тоді роль Лімерівни. До Марії Костянтинівни зверталися із щирими промовами українське драматичне товариство (його представляв Микола Садовський), Київське Українське громадянство, театр Солонцева, музично-драматична школа Лисенка, товариство “Просвіта”, “Рада”, “Слово”, “Літературно-науковий вісник”. У часопису опубліковано адрес, який підготували “ріднокраївці”:

*Високошановна Артистко,
дорогий Самоцвіте наш!*

Крізь ранній світанок на українським кону – заблищав твій промінь. Україна мати зібрала свій великий хист і засвітила твій промінь-талант розмаїтими огнями. Підіймаючи нову завісу нашого театру, виводячи тебе, Україна сказала: “Гляньте, кого я

можу утворити, якій артистці даю моє слово! Марія Заньковецька пориватиме вашу душу, сповнятиме її найдужчими почуваннями: коли на сцені лунатиме щастям її голос, то буде тишитись ваше серце найяснішою радістю: коли забрентить смутком її мова – заблищать ваші очі найбагороднішими сльозами. Почуєте себе кращими при одному погляді Марії Заньковецької”.

Відзначимо ще одну вельми промовисту деталь: “Рідний край” надрукував також листа Христі Алчевської до Марії Заньковецької:

Дорога Маріє Константиновно!

Недавно почула я, що 30-го цього місяця святкуватимуться 25 років Вашої діяльності... Вмить пригадалося мені багато, багато <...> виринули спомини з минулих літ... Сливе ще малою уявляю я себе і оповідання про театр, про “Кропивницького, Садовського та Заньковецьку”, уявляю собі захоплення ними моєї нени і навіть українки-няні <...> не пам'ятаю, чи розуміла я тоді своєю дитячою душею, що саме в тім “театрі” є поважного й доброго, але ті, про кого велася розмова, вже ставали для мене чимсь дорогим і близьким...

Підлітком я бачила Вас у “Наталці Полтавці”; глибоке, ще несвідоме для мене враження зробили Ви на мою душу і на завжди непомітно заложили в неї насіння любови до рідного народу... Після вистави я підійшла до Вас. Це було на святі Котляревського в Харькові. Як і до всіх інших повсігда ласкава, Ви мене поцілували, і, не знаю чому, якась лагідність опанувала мною після того поцілунку. Міні в той час здалося, що Україна нахилилася до мене...

Нині я вже можу розуміти ті думки, котрим Ви себе присвятили, ту ідею, що досі керує Вами, ту любов, якою палаєте Ви до України взагалі і до людини в життю, особливо до кожної бідної душі людської...

Мимохіть виливаються в мене слова, присвячені Вам...

*Грала Ти любо хорошу дівчину,
Сонце всміхалося з неба тоді!..
Бідну й занедбану нашу вітчину
Хтілось любити, ласкати Тобі...*

*Плакала Ти, і з Тобою ридали,
Муки народні, і скарги, й жалі,
Ріднеє горе слова виливали,
Плакали й горді, й убогі, й малі...*

*Сьмійся і плач же сльозами народу!
Вбогих і темних повік величай!
Щиро борися за нашу свободу,*

Стомлені чола квітками вінчай!...

Христя Алчевська

1/8XI, 1908 р., Харків.

Розповіді про українське театральне життя доповнює “Спомин про першу українську трупу” Григорія Ашкаренка, очільника російської трупи, котрий у кінці 1881 року послав телеграму міністрові внутрішніх справ, у якій просив дозволу на кілька українських спектаклів, що нібито поліпшить матеріальне становище трупи. Ашкаренко уточнює деякі відомості, уміщені в календарі видання товариства київської “Просвіти” стосовно свого знайомства і творчої співпраці з Марком Кропивницьким та Миколою Садовським, запевняючи, що Садовський не пристав до його трупи 1881 року, а приїхав до нього “по листу М. Кропивницького”. Особливо цінною є інформація про українських артистів, які грали різні ролі, про українські вистави в Харкові, Києві, які zorganizовував цей театральний діяч. Олена Пчілка подала свій короткий, але досить-таки цінний коментар до Ашкаренкової замітки. Ось він: “Даючи місце замітці д-ія Ашкаренка, думаємо, що правда на його боці. Безперечно, в календарі “Просвіти” – помилка: українська трупа Ашкаренка була перше, ніж трупа Кропивницького. Добре пам’ятаємо, що коли Кропивницький перший раз виступив у Києві, в 1882-му році, то грав він у “трупі Ашкаренка”, що прилучилася до трупи Іваненка. Так тоді писалося і в газетах. Потім, у 1883-му р., засновав велику українську трупу М. Старицький; лише після сього, М. Кропивницький, несподівано покинувши трупу М. Старицького, заснував свою”.

Заслугує на увагу ще один допис – “Заява Саксаганського”. Цей документ з’явився тому, що в Полтаві заборонялося друкувати театральні афіші по-українськи. Його можна аналізувати різнобічно – з історичного погляду і в аспекті сьогодення. Подаємо його без будь-яких коментарів, залишивши це право за читачами. Звернемо увагу лише на таке: збігло понад 100 літ після з’яви зболеного слова Саксаганського, а ситуація залишається непростюю й нині. Очевидно, це тому, що українці не вчать на своїх помилках, а, як часто чуємо від наших політиків, депутатів сьогодні, знову наступають на ті самі граблі: “Серед других просвітних інституцій, які дбають про духовний розвій многомільонного українського народу, – вже більш 25 років існує український театр. Багато перешкод було йому за цей час, поки він виробив відповідний репертуар найкращих пьєс, які

мають вплив на виховання й просвіту люду, поки він виявив чимало артистичних сил, які скрізь мали великий поспіх, починаючи з невеличких городів України й кінчаючи обома столицями.

Між иншими перешкодами, серед яких мусила розвиватись українська сцена, велике значення мало те недовір’я, з яким відносилась адміністрація до всього українського: до українського слова, книжки, театру...

Але після указу 1881 року була скинута заборона українського театру, він одержав перші права горожанства й швидко почав розвиватись.

Та цей розвиток залежав і від загальних заборон українського слова; комітет міністрів, 31 грудня 1904, розглянув ті заборони і признав їх взагалі непотрібними. Та постанова комітету міністрів Височайше була затвержена 21 січня року 1905. Після загального питання про українську мову обмірковувалось в комітеті міністрів та в комісії Кобеко, що виробляла “цензурний устав”, і вирішене загальними “правилами о печаті”, Височайше затверженими 24 листопада 1905 року. Від того часу здійснюється загальна заборона з українського слова і українські твори підлягають лише загальним “правилам”. Від того часу взагалі склались більш спокійні умовини для розвитку літературно-артистичних сил українського народу: театральна цензура входить в більш постійні межі, і український театр має право спокійніше вести свою культурно-просвітню роботу.

Від того часу, скільки мені відомо, ніде по всій Росії не виникала непевна думка про те, чи можна друкувати театральні афіші по українськи, коли існує самий український театр. Тим більш, що 2/10-х кожної афіші ні що инше як передрук з початку пьєси, дозволеної до прилюдного грання. Колиж друкується афіша по російськи, то звичайно треба перекладати з української мови початок пьєси, назви дієвих людей та інше, себ то приходитьсья друкувати не цілком те, що вже маєм у цензурованому примірникові, а тільки переклад більше або може й менше схожий на український. Хто зна, чи з погляду закону буде певніше щоразу затвержувати той переклад, а не брати його цілком з дозволеного примірника.

Задля доказу того, що скрізь, де була моя трупа, афіші друкувались по українськи, подамо при цьому такі афіші з Києва, Катеринослава, Чернігова, Харькова, Миколаєва, Умані, Черкас, Сум.

Так само було і в Полтаві аж до червня цього року.

Заборона друкувати афіші по українські, і тільки у Полтаві, окрім великих технічних перешкод, у цей час нагадує тільки про колишні заборони, що вже життям і законом відмінні: нагадувати про їх навряд чи бажано.

Віддавши рідному театрові 25 найкращих років свого життя і стоячи на чолі однієї з найбільших українських труп, я вважаю своїм моральним обов'язком, на підставі всього сказаного, вдатись до Вашого Превосходительства і прохати, щоб в Полтаві, в рідному місті першого українського письменника, батька українського театру, Івана Котляревського, було дано змогу існувати українському театрові так само, як він існує по всіх городах України і по всій Росії, щоб і тут було дозволено друкувати афіші рідною українською мовою”.

Є в «Рідному краї» й рецензії, інформації рекламного характеру про театральну діяльність в Україні. Це, зокрема, праця Миколи Дмитрієва про “збірку бібліографічних знадобів до історії української драми і театру українського (1815–1906 рр.)”, які зібрав і впорядкував відомий український письменник Михайло Комаров (Одеса, 1906 р.). Рецензент високо оцінює це видання, у чому пересвідчують кінцеві рядки праці “Українська драматургія”: “Усі, хто хоче знати, що нашому життю дав український театр, як в ньому виявилось життя українського народу, повинен дякувати славному письменнику <...> за його тяжку й невтомну працю, за українську драматургію”.

З-поміж “малих” текстів про мистецьке життя, які є в часопису, виділимо хоча б такі:

“Нова п'єса. С. Черкасенко скінчив нову п'єсу на 5-ть дій “Хуртовину”. Ся п'єса в своїм змісті подає бурхливе життя шахтарів та шахтарської буржуазії за часів визвольного руху”.

“Українське драматичне товариство в Парижі. З нових відомостей, що надійшли до нас з Парижа, від орударів сього товариства, видно, що йому ведеться добре.

Можно думати, що український театр сподобався, бо публіки кожен раз буває повно. Українське Товариство грає тепер в “Palais des Societ s Savantes” (Rue Danton); по осібній умові, грати можна лише раз на тиждень; се, звичайно, дуже не добре для драматичного товариства, бо прожити тиждень на один збір, хоч-би й дуже добрий, цілому гуртові – трудно... Ставлено до сеї пори такі п'єси: “Назар Стодоля” Шевченка, “Борці за мрії” Тогобічного і “Іскру” – Б. Борисенка (самого орударя Товариства). В Товариство

увійшли такі артисти: сам Борисенко, Николаєв, (брати Златковські), Кречетов, Іванченко, Леонидов, Кравець, Знайда й інші; з артисток видатніші – Барвінські й Крамська. Єсть і свій хор; керує ним Кравець.

Товариство хоче дати ще раз “Назара Стодолю”, а опріч того, Суєту, Жидівку-вихрестку, Глитая й інші”.

Як бачимо, часопис “Рідний край” є одним із важливих та об'єктивних джерел дослідження історії становлення українського національного театру й української драматургії. Надруковані на його сторінках матеріали проливають світло на деякі проблеми, пов'язані з діяльністю перших театральних груп, окремих митців, що своєю самовідданою працею вірно служили рідній культурі, боронили українське слово, отже, достойні того, аби зайняли почесне місце в нашому духовному просторі.

Відновлений 1999 року альманах “Рідний край” продовжив традиції часопису “Рідний край”, що виходив на початку ХХ століття (1905–1916 рр.). Постійними його рубриками є “Мистецтвознавство”, “Мистецтво (малярство)”. Автори першої з них (Любов Бичкова, Галина Білик, Ірина Воропаєва, Тетяна Гринь, Наталія Дем'яненко, Наталія Тарасова, Григорій Шевченко, Ірина Матійчин, Ольга Орлова, Оксана Сольнікова, Кім Скалацький, Любов Сологуб, Микола Степаненко (Микола Селецький), Наталія Харасайло, Олександра Цалай-Якименко, Сергій Шебеліст, Людмила Шендрік, Михайло Шкурка) опублікували мистецькі етюди про творчість українських художників, хореографів, письменників, філософів, співаків, запропонували своїм читачам уявні подорожі літературними музеями Полтавщини (Івана Котляревського, Панаса Мирного, Миколи Гоголя, Архипа Тесленка, Володимира Короленка, Олеса Гончара, Григорія Сковороди, Давида Гурамішвілі). Окрім альманаху став малярський доробок Володимира Бенфіалова, Василя Братанюка, Віктора Брикульця, Павла Волика, Володимира Гарбуза, Сергія Гнойового, Леоніда Гусака, Тетяни Кусайло, Лева Маркосяна, Валерія Мозка, Володимира Павлюченка, Василя Перевальського, Миколи Підгорного, Євгена Путрі, Юрія Самойленка, Опанаса Сластьона, Віктора Трохимця-Мілютіна, Олексія Ямбиха. У планах видавців “Рідного краю” й надалі висвітлювати важливі духовні події, доносити до людей мистецький набуток майстрів пензля, слова, сцени, тих одержимців, які несли й несуть нам світло, очищають наші душі, сіють довкруг нас добро та благодать, учать жити суціль за Господніми заповідями.